

KSM- kultur, språk, medier

**Examensarbete
Modersmål, persiska 7–9
15 hp, grundnivå**

**Elevers och lärares föreställningar kring
modersmålsundervisning**

Pupils' and Teachers' Ideas about Mother Tongue Teaching

Gisoo Abedi

Fördjupningsämne: 90 hp
Datum för slutseminarium: 2022.06.05

Examinator: Moa de Lucia Dahlbeck
Handledare: Manuela Lupsa

Förord

Jag som har skrivit detta examensarbete heter Gisoo Abedi, och läser till modersmåslärare för årskurs 7 – 9 inom VAL-projektet på Malmö Universitet. Jag har varit verksam inom skola och utbildning och arbetat som modersmåslärare och studiehandledare med nyanlända barn i många år. Mitt intresse och engagemang inom detta område har väckt en tanke hos mig att undersöka hur lärares och elevers tankar och upplevelser kring modersmålsundervisningen. Jag har planerat och genomfört arbetet både vad det gäller val och anskaffning av litteratur och forsknings- och analysmetoder. Jag har arbetat med att analysera de transkriberade ljudfilerna och skrivit examensarbetet, skapat samtyckesblanketter, bilagor och referenslistan.

Härmed tackar jag min handledare, lärarna och eleverna som medverkat i denna studie.

Sammanfattning

De senaste åren har andelen elever med annat modersmål än svenska har ökat i den svenska skolan. Jag som i många år har varit verksam inom skola och utbildning och arbetat med elever med ett annat modersmål än svenska anser att det är viktigt att förstå hur lärare och elever tänker kring modersmålsundervisning och dess effekter på andraspråk- och kunskapsutveckling. Studiens syfte är således att ta del av modersmållärares och elevers åsikter och upplevelser kring modersmålsundervisningen i den svenska skolan. För att uppfylla studiens syfte har följande forskningsfrågor ställts: Hur upplever eleverna sambanden mellan modersmålsundervisningen, sin kunskapsutveckling i andra ämnen och inte minst sitt självförtroende som anses vara en avgörande faktor för att lyckas nå framåt? Vad är modersmållärares föreställningar gällande ovannämnda sambanden och hur de beskriver sin yrkesprofession.

Föreliggande studie bygger på en kvalitativ metodansats där tre intervjuer med tre olika modersmållärare och 11 elever från samma kommun utfördes. Intervjuerna med elever utfördes på plats, intervju med en lärare via plattformen Google meet, och två intervjuer med andra lärare genomfördes på plats. Det empiriska innehållet presenteras utifrån elevernas och lärarnas upplevelser kring modersmålsundervisningen och analyseras utifrån olika teoretiska teorier.

Resultat i min studie har visat att deltagarnas användande av modersmålet och andraspråket styrs i mångt och mycket av deras sociala kontakter i vardagen. Resultatet har också visat att modersmålsundervisningen har en positiv effekt på såväl de flerspråkiga elevernas utveckling av modersmålet som på deras kunskapsutveckling.

Enligt resultatet kan modersmålsundervisningen stärka elevernas sociala identiteter, självförtroende och gemenskap. Lärarnas missnöje gällande ett bristande samarbete mellan modersmållärare och ämneslärare har också lyfts av studien

Nyckelord: Modersmålsundervisning, språk- och kunskapsutveckling, identitetsutveckling, flerspråkighet, första- och andraspråket, transspråkande och symboliskt kapital.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
1.1 INLEDNING	2
1.2. SYFTE & FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
1.2.1 SYFTE	3
1.2.2 Frågeställningar	4
2. BAKGRUND.....	5
3. TIDIGARE FORSKNING.....	7
4. TEORETISKA INRAMNINGAR	11
4.1. INLEDNING	11
4.2 FLERSPRÅKIGA ELEVERS SPRÅK- OCH KUNSKAPSUTVECKLING.....	11
4.2.2 Fyrfältsmodellen	12
4.2.3 Transspråkande	13
4.3 FLERSPRÅKIGA ELEVERS IDENTITETSUTVECKLING	13
5. METOD OCH MATERIAL	16
5.1. GENOMFÖRANDE	16
5.2. URVAL.....	17
5.3. ANALYSMETOD	18
5.4. ETIK	18
5.5. VALIDITETEN I DATA - TILLFÖRLITLIGHET	19
6. RESULTAT	20
6.1. INLEDNING	20
6.2. SPRÅKS- OCH KUNSKAPSUTVECKLING	20
6.2.1. Elevperspektiv.....	20
6.2.2. Lärarperspektiv.....	21
6.3. IDENTITETSUTVECKLING	23
6.3.1. Elevperspektiv.....	23
6.3.2. Lärarperspektiv.....	24
7. SLUTSATSER.....	26
7.1. INLEDNING	26
7.2 SPRÅKS- OCH KUNSKAPSUTVECKLING – LÄRAR- OCH ELEVPERSPEKTIV	26
7.3 IDENTITETSUTVECKLING - LÄRAR-OCH ELEVPERSPEKTIV	28
8. DISKUSSION.....	31
9. VIDARE FORSKNING.....	34
REFERENSLISTA	35
BILAGA 1 INTERVJUFRÅGOR	37
BILAGA 2 BREV TILL VÅRDNADSHAVARE	38

1. Inledning, syfte och frågeställningar

1.1 Inledning

Vid 2010 talet har antalet flerspråkiga barn och elever ökat inom alla skolformer i Sverige. I allt fler områden i olika städer ser man en stark koncentration av flerspråkiga barn och ungdomar, vilket har lett till att de flesta pedagoger möter en språkligt kulturellt högst varierad barn- och elevgrupp (Axelsson, 2013:547). Invandring och dess påverkan på den svenska skolan under de senaste åren har därmed blivit ett återkommande inslag i samhällsdebatten. Diskussionen om modersmålsundervisningens existens och dess betydelse för andraspråksutveckling, kunskapsinhämtning i andra ämnen och barnens identitet har under de senaste åren fått en förnyad fart på grund av det alltmer förändrade samhällsklimatet. Axelsson (2013:547) talar om den oenighet som råder mellan forskningen om flerspråkiga elevers språkutveckling och den utbildning som nu erbjuds. Forskningen tyder nämligen på att förstaspråket har en avgörande roll i flerspråkiga elevers skolgång och talar för en utbildning som byggs på förstaspråket. I kursplan i modersmål har till exempel modersmålsundervisningens betydelse för elevers lärande och identitet uppmärksamats:

”Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt och varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts. Att ha tillgång till sitt modersmål underlättar också språkutveckling och lärande inom olika områden ” (Skolverket, 2019).

Skolverket (2018:111) skriver också i *Greppa språket – Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet* att ett stort antal studier visar att eleven kan få stöd av sitt välutvecklade modersmål, då hen börjar läsa ett annat språk. Det refereras bland annat till Meltzer och Hamann som i sin stora forskningsöversikt skriver om modersmålets positiva påverkan på lärandeprocessen i ett andra språk. Skolverket skriver också om forskning som tyder på ökande kreativitet i språkandet och

tänkandet hos elever som läser fler språk, vilket leder till att de lättare kan se saker och ting ur olika perspektiv. Det talas också om att tvåspråkighet utvecklar en förhöjd kapacitet för att uppmärksamma stimuli och på det sättet kan tvåspråkiga elever prestera bättre i andra kognitiva uppgifter (Cummins, 2017:136).

Under mina 12 år som modersmållärare i årskurs 1–9 har jag dock upplevt att modersmålsämnet och vårt yrke som modersmållärare ofta har varit osynliga. Jag menar att modersmållärares potential inte blir alltid märkbar på grund av att vi inte tillhör den ”ordinarie” lärarkåren. Dessa omständigheter och modersmålsämnets anspråkslösa inställning kan vara orsaken till att en del elever valt bort ämnet och vägrat delta i undervisningen. ”Under läsåret 2014 - 2015 hade 25 procent av grundskoleeleverna rätt till modersmålsundervisning, men bara 56 procent av dem deltog faktiskt i sådan undervisning” (Cummins, 2017:127). Det bör dock tilläggas att möjligheterna för elever som vill utveckla sitt modersmål i den svenska skolan anses vara större än många andra europeiska länder. Cummins (2017:121) talar exempelvis om att progressiva lagar i Sverige trots allt möjliggör för nyanlända elever att lära sig svenska och utveckla sina förmågor i modersmålet. Cummins (2017:124) refererar till Orhan Agirdags forskning (2010) i Belgien som visat att eleverna inte får använda sitt modersmål i skolan. På det sättet sänds ett budskap att elevernas modersmål har en lägre status, samtidigt som identiteten hos dem nedvärderas, menar författaren. Därför menar jag att det är viktigt att förstå hur lärare och elever med ett annat modersmål än svenska egentligen tänker kring modersmålsundervisningen, när de trots allt erbjuds undervisning i ämnet.

Denna föreliggande studie har således för avsikt att undersöka elevernas och lärarnas erfarenheter av modersmålsundervisningen. Vilken betydelse har modersmålsundervisningen haft för de elever som deltagit i undervisningen? Hur de lärare som undervisar i ämnet upplever effekterna av sina insatser?

1.2. Syfte & frågeställningar

1.2.1 Syfte

Syftet med denna studie är att ta del av modersmållärares och elevers upplevelser kring modersmålsundervisningen och hur lärarna och eleverna beskriver sambandet mellan modersmålsundervisning och andraspråk- och kunskapsutveckling.

1.2.2 Frågeställningar

- Hur upplever eleverna sambandet mellan modersmålsundervisningen, och sin andraspråksinläring.
- Hur upplever eleverna sambandet mellan modersmålsundervisningen och kunskapsutveckling i andra ämnen och inte minst sitt självförtroende som anses vara en avgörande faktor för att lyckas nå framåt?
- Vad är modersmålslärares erfarenheter gällande ovannämnda sambanden och hur de beskriver sin yrkesprofession?

2. Bakgrund

I rapporten, ”Debatterad och marginaliserad – Perspektiv på modersmålsundervisningen” utgiven av språkrådet, skriven sedan länge av Spetz (u.å.) står att bakgrunden till att modersmålsundervisningen infördes i Sverige i slutet av 1960-talet var arbetskraftsinvandringen från Finland. Detta varade under två decennier, det vill säga mellan i slutet av 1950-talet och i slutet av 1970-talet. Modersmålsundervisningen som bara gällde elever med finska modersmål, var ett frivilligt åtagande från kommunernas sida. Ett beslut om en formell invandrar- och integrationspolitik fattades av Sveriges riksdag år 1975. Därmed fick invandrade barn laglig rätt till högst två timmars modersmålsundervisning i veckan i allmänna skolor (Cummins, 2017:126). Spetz (u.å.) menar att trots den starka formella rättigheten till modersmålsundervisningen i Sverige, har den varit en av de mer omdiskuterade skolpolitiska frågorna sedan den infördes i svenska skolor under 1970-talet.

Bajqinca, N (2020) som har doktorand i samhällsvetenskap med utbildningsvetenskaplig inriktning, skriver i ”Tidskriften vägval i skolans historia” att under några årtionden har skolsystemets policy visat inriktning för en skola för alla. Denna policy har satt sin prägel på syften i styrdokument och läroplaner där modersmålsundervisningen förknippas med utbildningsmöjligheter för flerspråkiga elever som har ett annat modersmål än svenska. Bajqinca som gjort analysen av ämnet modersmål har identifierat fyra perioder, när det gäller synen på modersmålsundervisningen: 1957–1965 samanhållning och homogenisering, 1966–1988 tvåspråkighet och interkulturellt perspektiv, 1989–1999 kommunalisering och marknadsanpassning och 2000–2017 integration och anställbarhet. Författaren menar att under alla perioder har man ansett att modersmålsutbildning är viktig för alla elever vars modersmål inte är svenska. Vikten av modersmålsundervisning betonas även tills idag av skolmyndigheter som en framgångsfaktor för elevers lärande:

”Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt och

varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts. Att ha tillgång till sitt modersmål underlättar också språkutveckling och lärande inom olika områden”. (Skolverket, 2019).

En del förändringar som genomfördes 2015 i samband med kursplanerna, bidragit till att modersmålsundervisningen får en betydelsefull roll när det gäller att rikta uppmärksamheten på språkliga mångfalden som en resurs både i skolan och i samhället i stort (Skolverket 2018, Greppa flerspråkigheten: 105–106). Andra aspekter som nämns i kursplanen, och anses att de ska utvecklas hos elever med ett annat modersmål än svenska, handlar om ”identitet, förståelse för omvärlden och förmågan av att formulera egna åsikter och tankar” (Skolverket 2019). När Elmeroth (2018:128) talar om kursplanerna i modersmål betonar hen också språkets betydelse för intellektuella och emotionella utvecklingen.

Cummins (2017:122 - 125) menar att de senaste årtionden har Sverige och några andra länder haft en sådan politik som trots allt bidragit till att modersmålsundervisningen fått en plats i utbildningssystemet. Det har dock funnits andra uppfattningar runt i världen såsom att flerspråkiga barns modersmål betraktas som negativ kraft för att de ska lyckas i skolan. Med tanke på att sådana uppfattningar lever kvar, är det viktigt att rikta uppmärksamheten på den empiriska forskningen.

3. Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras tidigare forskning med relevans för föreliggande undersökning. Mina sökord för att finna relevant forskning med hjälp av sökmotorn Google har varit modersmålsundervisning, språk- och kunskapsutveckling, identitetsutveckling, flerspråkighet, och första- och andraspråket.

En forskningsöversikt som innefattar flera olika frågeställningar om modersmålsundervisningen i den svenska skolan, har utförts av Tuomela (2002). Forskningsöversikten är baserad på rapporter, avhandlingar och en del vetenskapliga tidskrifter. Tuomela poängterar i början av forskningsöversikten att delar av rapporten är hämtad från den kunskapsöversikt som hen och Hyltenstam utförde år 1996. Översikten innehåller bland annat Tinbjörns rapport till Skolverket som utfördes år 1996. Resultat från två enkäter visar att 82 lärare som presenterar 34 olika språk anser att de gör ett viktigt arbete och att de har givande kontakt med eleverna och föräldrarna. En del av lärarna talar om bristande förståelse för ämnet och att deras kontakter med andra ämneslärare är ytterst begränsade. Modersmålslärarna menar att de möter negativa attityder till modersmålsundervisningen från kollegor och att ämnet i stort sett har låg status och inte behandlas som alla andra ämnen i skolan. Ett avhandlingsarbete i pedagogik från Linköpings universitet som ingår i forskningsöversikten belyser en del faktorer som påverkar elevers vilja att bevara sitt modersmål. I samband med undersökningen har 20 iranska elever i gymnasieskolan intervjuats och observerats under olika lektioner. I undersökningen ingick också intervjuer med modersmålslärare. Författaren skriver om tre förhållningssätt gällande elevers syn på modersmålsundervisningen. Det första förhållningssättet handlar om en del elever som visar motstånd mot båda kulturerna, medan det andra förhållningssättet talar om en del elever som visar motstånd mot en av kulturerna. Det som kännetecknar det tredje förhållningssättet handlar om acceptans av båda kulturerna. Individuella som är helt avståndstagande uppvisar dåligt självförtroende och undermålig språkförmåga och avbryter ofta sin skolgång i förtid. Elever som i regel behärskar svenska språket bättre än modersmålet kännetecknas av emotionell

instabilitet och depression, medan individer som accepterar båda kulturerna har mindre problem än de andra grupperna.

I forskningsöversikten finns också en undersökning av elva nationella grupper. När det gäller finländare och chilensare visar undersökningen att de som haft modersmålsundervisning bedömer sina egna kunskaper högre i svenska språket än de som inte haft modersmålsundervisning. Sju av elva nationella grupper visar medellåga till medelstarka positiva samband mellan betyg i svenska och hemspråk i åk 9.

Rydenvald (2017) har forskat om flerspråkighet och språkanvändning bland svensktalande ungdomar i Europa. I Studien deltog 143 gymnasieungdomar i åldrarna 15 – 19. Informanterna fick dela med sig sina tankar kring sin språkanvändning genom att svara 105 frågor i en enkät som var utformad för att undersöka flerspråkighet och språkanvändning hos ungdomarna. Hen skriver i sin avhandling att studien visar att ungdomarna har en flerspråkig baslinje där språkanvändningen med svårighet låter sig kategoriseras efter olika språk. Det visade sig att språkanvändningen hos ungdomarna följer samma mönster, men deras inställning till och uppfattningen om flerspråkigheten och språkanvändningen varierar individuellt. Svenskans levande roll i informanternas flerspråkighet och att ungdomarnas språkanvändning och språkattityder påverkas av skola, familj och umgänge med vänner, poängteras i avhandlingen. Forskaren beskriver informanternas flerspråkiga beteende som dynamiskt och skriver att ”informanterna använder sina olika språk tillsammans med olika människor, för skilda orsaker och för skilda syften tillsammans med olika människor”. Den dynamiska flerspråkigheten gör att informanternas språkanvändning präglas av en ”samverkan mellan olika variabler”, menar forskaren. Man talar bland annat att förstaspråket dominerar hemma, undervisningsspråket i skolan och flerspråkighetspraktik i umgänge med vänner. Resultatet visar dock att gränserna mellan dessa som forskaren kallar för domäner inte är ”skarpskurna utan de överlappar och vävs in i varandra”. Den närmaste familjen, släktingar, och vistelser i hemlandet leder också till att modersmålet intar en levande roll i ungdomarnas liv. Enligt forskaren visar resultatet på att två huvudsakliga principer styr ungdomarnas språkval, vilka kan låta mer pragmatiska än att vara ideologiska. Den ena handlar om inkludering och

den andra definierar forskaren för ”minsta möjliga gemensamma nämnare” där både informanterna och samtalsparterna känner sig bekväma.

I samband med ett annat självständigt arbete på avancerad nivå genomförde Malmberg (2021) sex klassobservationer och tre intervjuer hos tre modersmållärare under våren 2019. Studiens övergripande syfte är att skaffa kunskap och insikter om modersmålsundervisning. Analyserna visar att både modersmålet och svenska används för att bekräfta elevernas kulturella, språkiga och personliga identiteter. Det framgår också att eleverna känner ett förtroende för sin lärare. Föräldrarnas engagemang i modersmålsundervisningen och sambandet mellan modersmålet och kunskapsutvecklingen i andra ämnen har också poängterats i studien. Enligt författaren visar också analysen att lärarna känner sina elever väl och att möjligheter för olika typer av identitetsförhandlingar ges i modersmålsundervisningen. Resultatet visar att interaktionerna i klassrummen skapar förutsättningar för språk- och identitetsutveckling. Man menar att språket används för att stärka elevernas intellektuella, estetiska och sociala identiteter. Ett annat resultat som nämnts i samband med studien är att den begränsade undervisningstiden har lett till att man ser språkanvändningen som både mål och medel. En stor del av eleverna använder nämligen svenska och sitt modersmål i undervisningen. Till slut menar författaren att resultatet i studien visar att modersmålsundervisningen är viktig för elevernas självförtroende och gemenskap. När eleverna träffas, så diskuterar de utifrån gemensamma erfarenheter och de delar ytterligare ett språk, något som blir värdefullt för eleverna.

Ganuja och Hedman (2018) undersöker effekten av modersmålsundervisning på elevers kunskap och läskunnighet - om deltagande i modersmålsundervisning påverkar elevers språkliga färdigheter. Detta sker med hjälp av exempel från somaliska-svenska och somaliska modersmålsundervisning i en svensk skolkontext. Man bygger på data från 120 somaliska – svenska tvåspråkiga i årskurs 1 till 6 i grundskolan. Med hjälp av frågeformulär genomförs en bakgrundsundersökning om deltagarnas språk – och läskunnighet där forskarna frågar om deltagarnas familj - och språkbakgrund, deras läskunnighet på somaliska och svenska. Alla deltagare rapporterat att de bor och går i skolan i områden där det

finns en relativt stor somalisktalande befolkning. Deras kontakt med somaliska är därför inte nödvändigtvis begränsad till modersmålsundervisningen. Studien drar slutsatsen att deltagande i den somaliska modersmålsundervisningen verkar ha en positiv inverkan på elevernas kunskap i somaliska, men en svagare inverkan på ordförrådsförmåga. Resultaten av de longitudinella uppgifterna indikerar att det tar mer än ett år innan tydliga bevis kan hittas på utveckling av somaliska vokabulär och läsförmåga för elever som deltar i modersmålsundervisning. Däremot har man hittat att en tydlig utveckling på samma mått på svenska efter bara ett år, vilket förväntas med tanke på undervisningstimmar som erbjuds för varje språk. När det gäller förhållandet mellan elevernas ordförråds kunskap och läskunnighet på modersmålet jämfört med de angivna kunskaperna i skolans språk visade resultaten bevis på tvärspråkligt ömsesidigt beroende av läsförmåga och ordförråd. Jämförelse av elevernas resultat under de tidiga skolåren med elevernas resultat i mellanstadiet kan tolkas att klyftan mellan elevernas läs – och ordförrådsfärdigheter på de två språken ökar successivt med tiden till förmån för svenska. Sammanfattningsvis finner forskarna att deltagande i modersmålsundervisning bidrar positivt till deltagarnas kunskaper i modersmålet, särskilt för läsförståelsen.

”Med annat modersmål - Elever i grundskolan och skolans verksamhet” är en rapport från Skolverket (2008) som fokuserar på grundskolans verksamhet för elever med annat modersmål och omfattar tre studiedelar. Den första är enkätstudie med en bred kartläggning av skolans verksamhet gällande elever med annat modersmål, den andra är en intervjustudie omfattande 13 skolenheter i fyra kommuner som genomfördes 2007 och den tredje handlar om ett tidigare insamlat statistiskt material från Göteborgs universitet. Syftet med studien var att ”bidra till en fördjupad kunskap om språk- och kunskapsutveckling för elever med annat modersmål än svenska”. I rapporten understryker man att modersmålsundervisningen har en positiv effekt på såväl de flerspråkiga elevernas utveckling av modersmålet som på deras kunskapsutveckling.

Enligt rapporten var det genomsnittliga meritvärdet högre hos elever som deltagit i modersmålsundervisningen jämfört med elever som inte gjort det, när de lämnade grundskolan.

4. Teoretiska inramningar

4.1. Inledning

Denna studie fokuserar på modersmållärares och elevers tankar och upplevelser kring modersmålsundervisningen i den svenska skolan. I detta kapitel presenteras olika teorier som utgör grunden för denna studies syfte, till exempel begreppet *translanguaging* som introducerades av Cen Willimas enligt Svensson (2017). Med hjälp av teorierna analyseras sedan personernas tankar och upplevelser som deltagit som informanter i föreliggande studie.

4.2. Flerspråkiga elevers språk- och kunskapsutveckling

4.2.1 Interdependshypotesen

En hel del forskning talar för positiva samband mellan utveckling av kunskapsmässiga färdigheter på förstaspråket och motsvarande utveckling på andraspråket. Cummins (2017:138–139) hänvisar till dessa resultat och till att modersmålsundervisningen inte har något negativ inverkan på andraspråksinläringen och skriver om *interdependshypotesen* som föreslogs under åren 1979 – 1981: ” I den utsträckning undervisning på Sx effektivt främjar förmågan på Sx, så överförs denna förmåga till Sy, förutsatt att exponeringen för Sy är tillräcklig, och att det finns en motivation för att lära sig Sy”. Det talas nämligen om den gemensamma *underliggande begreppslig kunskapsbas* för språk i största allmänhet, som möjliggör överföring av begrepp, läs- och skrivfärdigheter och inlärningsstrategier mellan språken.

Axelsson (2013:554 - 555) skriver om ett vidare perspektiv av interdependens som lanserades av Thomas och Collier i samband med deras studier (1977,2002). Forskarna har presenterat fyra olika komponenter gällande andraspråkselevers inlärningsprocess. Den första komponenten är *sociokulturellt stödjande miljö* som

bland annat handlar om affektiva faktorer som självkänslan, frustration och med mera som påverkar andraspråksutveckling. Man menar att omgivningens attityder gentemot minoritetsgruppens status spelar en avgörande roll för elevens självbild och upplevelser av sina möjligheter i skolan. Andra komponenten är *språkutveckling*, där man lägger tonvikten på utveckling av litteracitet och behovet av både första- och andra språket, vilket anses kunna säkra en kontinuerlig språk- och kunskapsutveckling för skolframgång. *Ämnesutvecklingen* nämndes som tredje komponenten. Här talas om betydelsen av en oavbruten ämnesutveckling på elevens förstaspråk. Elevens tidigare kunskap och erfarenheter inom olika ämnen ses nämligen som en resurs, vilket gäller både andraspråks- och ämnesutvecklingen. Enligt Thomas och Collier är den fjärde komponenten den naturliga *kognitiva utvecklingen*. Eleven kan fortsätta utveckla tänkandet genom att oavbrutet arbeta med kognitivt krävande uppgifter med stöttning vilket ska ske både på första- och andraspråket. I detta sammanhang talar Cummins (2017:56) om skillnaden mellan *grundläggande mellanmännisklig kommunikativ förmåga (BICS)* och *kognitiv kunskapsrelaterad språkkompetens (CALP)* som vidareutvecklades i form av en fyrfältsmodell.

4.2.2 Fyrfältsmodellen

Fyrfältsmodellen hjälper pedagoger för att förstå elevers upplevelser och tankar i en undervisningssituation. Det handlar om graden av en utmanande undervisning och hur omfattande stöttningen ska vara för att skapa ett optimala förutsättningar för lärande. Enligt Cummins (2017:56) är fyrfältsmodellen baserad på förhållandet mellan det kontextuella stödet och den kognitiva utmaningen i en uppgift. I modellen möts två linjer där den ena linjen visar graden av det stöd eleven får för att uttrycka eller uppfatta mening och den andra linjen handlar om den mängd information eleven måste bearbeta.

”I kontextbunden kommunikation kan deltagarna aktivt förhandla om mening (t.ex. genom att be om förtydligande) och språket stötts då av en rad meningsfulla tecken som ges i situationen och i den mellanmännisklig utbytet. Kontextreducerad kommunikation luta sig däremot främst (eller rent av uteslutande) mot att språkliga tecken

förmedlar mening. Rätt tolkning av budskapet är således starkt beroende av kunskaper i själva språket”.

4.2.3 Transspråkande

Enligt Svensson (2017:44) handlar *transspråkande* i första början om ett sätt att arbeta i undervisningen, och själva begreppet introducerades av Cen Willimas (1996) i samband med en studie där elevers språk- och kunskapsutveckling skulle undersökas. Begreppet som har på senare tid fått en bredare betydelse, innebär att eleverna med hjälp av sina språkliga resurser kan skapa mening och använda olika strategier för att förstå ord. Förstaspråket är en resurs för kunskapsinhämtning och samhället, menar författaren. Svensson (2017: 47–49) refererar till Cummins teori om underliggande språkförmåga. Det handlar i själva verket om språkens underliggande samhörighet och att strukturer och fenomen kan överföras mellan olika språk. Man menar att förmågor från det ena språket överförs till det andra, samtidigt som kunskapsutvecklingen pågår. Författaren tar även upp Garcias teori om dynamisk flerspråkighet där flerspråkigas alla resurser ska användas för en optimal kunskapsinhämtning.

När det gäller transspråkande i undervisningen, talar Svensson (2017:50) om elevsamarbete som en viktig faktor och att kamratlärande är ett betydelsefullt verktyg som kan användas i samband med elevers kunskapsutveckling. Man menar att eleverna kan hjälpa varandra, det vill säga de elever som inte kommit långt i sin språkutveckling kan få hjälp av de elever som är kunnigare.

4.3 Flerspråkiga elevers identitetsutveckling

Människan är en social varelse, och lever och verkar i relationer. Vårt liv får sin mening i ett socialt sammanhang, där vi får en uppfattning av oss själva, samtidigt som vi har våra egna tankar, känslor och viljor. Vi berättar om livet och tolkar oss själva, vilket leder till att vi förstår oss själva bättre. Språket har därför en mycket betydelsefull roll för att människan ska fungera som en social varelse., så andraspråksinlärnarns investering i det nya språket är en investering i den egna identiteten, det vill säga andraspråksinlärare ses som aktörer med handlingsförmåga. (Ahlgren, 2014:21 - 30). När Ahlgren (2014:30 - 31) skriver om

identitetsbegreppet, så talar hen å ena sidan om att människan har en fast identitet och å andra sidan identitet anses något föränderligt som skapas i social interaktion. Författaren talar också om Riceurs syn på identitet som kan beskrivas som en mellanväg. Man menar att den personliga identiteten delas i två delar, *idem och ipse*. Den första handlar om identiteter som hänger samman med uppväxt och livserfarenheter och den andra handlar om ” *faktiska givna villkor i livet som är avhängiga sociala omständigheter, yrke och bostadsort. Sådana villkor är inte beständiga utan kan hela tiden förändras*”. Detta är i linje med det poststrukturalistiska tillvägagångssättet där man har gått från att studera stabila permanenta identiteter till att studera människans rörliga och flexibla identiteter. När det gäller flerspråkiga elever skriver man om känslor av vilseledning och svek hos dem, när de använder ett annat språk än sitt eget. Det kan handla om en legitim flerspråkig som blir påmind om att den saknar ett identifierbart naturligt ursprung, vilket kan leda till att en legitim flerspråkig känner sig besviken. Man menar att det postmodernistiska tillvägagångssättet syftar till att undvika sådana etablerade tvåfaldigheter. (Kramsch 2012).

Charalambous & Zembylas (2016) talar om språkets förmåga att peka bortom dess omedelbara referenser till andra, övertygelser och värderingar. Språket kan nämligen förknippas med etnologiska identiteter och större ideologiska processer och bidrar till att förstå hur sociala identiteter skapas. Maktrelationer i samhället kan påverka mönstret för identitetsförhandling. Det handlar om hur elevernas språk och kultur möts i skolan och de indirekta budskap som eleverna anammar beträffande den legitimitet som deras språk och kultur har i skolan (Cummins, 2017:168 - 175). Enligt författaren tyder forskningen på att tvåspråkighet och flerspråkighet är intellektuella färdigheter med många fördelar för elevers utveckling, vilket måste förmedlas av lärarna i skolan. Det talas om ett mellanmänniskt utrymme där kunskap förvärvas och identitetsutvecklingen förhandlas, när elever och lärare samspelar med varandra. I detta sammanhang refererar Cummins till Griffin och Cole (1989) som kallade det samspelet och utrymmet för *utvecklingszonen* där lärares och elevers samarbete om kunskapsutveckling fungerar bara effektivt om elevernas identiteter bekräftas. Andraspråksinlärares modersmål kan ses av lärare som intellektuella och personliga

tillgångar, vilket gör att eleverna kan känna stolthet över sina språkliga färdigheter och använda sina språk som tankeverktyg. (Cummins, 2017:264 - 265).

5. Metod och material

Jag har arbetat med öppna kvalitativa intervjuer där informanterna beskriver sina tankar om modersmålsundervisningen. Frågorna som ställts till informanterna har formulerats så att de ska få ganska så stort svarsutrymme, det vill säga vad, hur tycker ni om...? där graden av strukturering och standardisering är låg (Patel & Davidsson 2019:98). Avsikten var att vara lyhörd genom att ha en bra rytm i samtalet med våra intervjupersoner. Jag var inställd på att vara flexibel och låta informanterna utveckla sina tankar om modersmålet och modersmålsundervisningen (Denscombe 2019, s. 269). I det fortsatta arbetet genomfördes transkribering av intervjuerna, det vill säga materialet lästes och sorterades för att få fram ett tydligt mönster av det (Patel & Davidsson 2019:38).

5.1. Genomförande

Jag kom i kontakt med mina informanter via mina kollegor. De tilltänkta intervjupersonerna fick frågan om de kunde tänka sig att delta i studien. Informanterna fick skriva under ett informerat samtycke där de fick information om att deltagandet var frivilligt och när som helst hade de rätt att avbryta intervjun eller välja att inte besvara mina frågor. De blev också medvetna om att deras uppgifter inte skulle användas för något annat syfte än just denna undersökning.

Intervjuer med eleverna genomfördes under april och maj 2021, och beroende på svarens omfattning från intervjupersonernas sida varierade intervjulängden mellan 5 minuter upp till 10 minuter. Två av mina intervjupersoner (elever) var nämligen tystlåtna och svarade kort på frågorna. Intervjuer med de tre lärarna genomfördes under oktober 2021 och intervjuernas längd varierade mellan 20 till 30 minuter och även här beror varierade intervjulängden på svarens omfattning från intervjupersonernas sida. Jag kan dock poängtera att de rådande omständigheterna (Pandemin) har begränsat möjligheterna till ett mer omfattande intervjuarbete. Med en av lärarna har jag valt att göra en personlig internetbaserad intervju i realtid och har använt en webbkamera och plattformen "Meet" vilket är mycket likt intervjuer

som kallas för ansikte mot ansikte. Den tilltänkta intervjupersonen kontaktades i förväg och fastställdes en tidpunkt för intervjun. (Denscombe, 2007:281).

De andra lärarna var närvarande på plats och jag kunde ha samtal med dem i skolan. Jag körde dock till två olika skolor för att träffa dem. Ljudupptagningar gjordes i samband med alla intervjuer, vilket fungerade alldeles utmärkt. Jag hade bestämt mig att notera den icke – verbala kommunikationen för att nämna dem också i arbetet, om jag skulle bedöma att den var relevant.

5.2. Urval

Jag har valt att intervjua de elever och lärare som för närvarande deltar eller undervisar i ämnet modersmål. Min bedömning som verksam modersmållärare var att det inte var särskilt svårt att nå dessa elever och att det kunde ge mig den data jag behövde utifrån syftet. Jag har således gjort ett subjektivt och planerat urval av intervjupersoner samt begränsat antalet deltagare. Det ansågs att man kunde få den bästa informationen genom att handplocka personer som har både erfarenhet och värdefulla insikter i ämnet. Jag har handplockat urvalet som är baserat på intervjupersonernas: ”relevans för det ämne eller den teori som undersöks och privilegierade kunskap om eller erfarenhet av ämnet” (Denscombe 2007:67).

Tabell 1. Elever i studien

Namn	Språk	Antal år i Sverige/ årskurs
E1	Arabiska	9 år/ 9:an
E2	Arabiska	4 år/ 9:an
E3	Arabiska	5 år/9:an
E4	Arabiska	7 år / 8:an
E5	Dari	5 år/ 9:an
E6	Dari	7 år/ 9:an
E7	Albanska	4 år/ 9:an
E8	Albanska	9 år/ 8.an
E9	Albanska	Född / 9:an
E10	Albanska	9 år/ 7:an
E11	Albanska	9år/ 8:an

Tabell 1. Antal elever, elevens modersmål och i vilken årskurs går eleven och hur länge eleven har bott i Sverige.

Tabell 2. Modersmåslärare

Namn	Språk	Utbildning
L1	Turkiska	Utbildad modersmåslärare/studerar
L2	Albanska	Utbildad modersmåslärare/studerar
L3	Persiska/dari	Utbildad

Tabell 2. Modersmåslärare, det språk hen undervisar och lärarens utbildning.

5.3. Analysmetod

För att analysera studiens kvalitativa datamaterial har en narrativ analysmetod valts. Det anses att den narrativa analysmetoden lämpar sig bäst för studiens syfte där fokus har i stort sett varit på att förstå informanternas upplevelser, erfarenheter, känslor och berättelser, när de samspelar med andra i en social kontext. När Denscombe (2018:411) talar om analysmetoden, skriver hen att berättelserna måste ha vissa egenskaper, till exempel att *ha ett specifikt syfte* såsom en redogörelse för *personliga förhållanden* och en *tidsmässig utveckling eller förändring* som ansluts till rådande omständigheter. Författaren menar också att människor ska vara inblandade. Det ska handla om individernas känslor och erfarenheter i en social kontext, vilket har varit syftet med denna studie. Man presenterar nämligen informanternas känslor, tankar och upplevelser beträffande händelserna i en skolmiljö där kunskapsinhämtning sker. Detta bedöms därför vara i linje med studiens syfte som i princip handlar om att undersöka *hur de konstruerar en personlig värld* beträffande modersmålsundervisning.

5.4. Etik

Min utgångspunkt gällande etik har varit Vetenskapsrådets forskningsetiska aspekter. Dessa aspekter har förmedlats informanterna via ett informerat samtycke. De berörda vårdnadshavarna informerades om studiens syfte genom ett hemskickat brev och lärarna informerades via mail. De fick också veta att de hade rätt att själva bestämma över sin medverkan i min studie. Ytterligare information

som förmedlades via det hemskickade brevet (Bilaga 2) handlade om att deras personuppgifter skulle ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skulle förvaras så att ingen obehörig kunde ta del av dem. Vårdnadshavarna och lärarna fick också information om att uppgifter om den berörda personen skulle endast användas för denna studies ändamål. (Patel & Davidson 2019:83 - 84). Personuppgifter (i form av elevernas förnamn) har hanterats i samband med ljudupptagning och vårdnadshavarnas namn har hanterats i samband med samtyckena. Behandlingar gällande dessa uppgifter gjordes enligt GDPR.

5.5. Validiteten i data - tillförlitlighet

I och med att en av mina intervjuer skedde i realtid via "Meet", det vill säga "ansikte mot ansikte", skulle datas riktighet och relevans kunna kontrolleras samtidigt som datainsamlingen pågick. Det sker inga fel i datainsamlingsfasen när det gäller intervjuer via internet. Intervjuer är grundade på människors berättelser och beskrivningar snarare än vad de gör. "Det är inte alltid som uttryck och handling stämmer överens" (Denscombe, 2007:293).

Jag har redan poängterat att den icke-verbala kommunikationen noterades såsom gester, mimik, betoningar, ironier och kroppsspråk för att använda dem också i arbetet, om de bedöms att vara relevanta (Patel & Davidsson, 2019:135 - 136). Min avsikt har varit att komma närmare informanternas upplevelser av modersmålsundervisning, det vill säga kontentan av en sådan för att senare knyta an till mina teoretiska inramningar.

När det gäller tillförlitlighet anses det att "de insamlade data påverkas av den specifika kontexten och de specifika individer som deltar" (Denscombe, 2007:293). Min ambition har varit att vara tydlig och konsekvent i kontakten med intervjupersonerna. Som tidigare sagts var jag inställd på att vara flexibel och låta mina informanter utveckla sina tankar och synpunkter.

6. Resultat

6.1. Inledning

Här presenteras resultatet av modersmåslärares och elevernas uttalande gällande modersmålsundervisning. Tre modersmåslärare benämns med L1, L2 och L3 och 11 elever benämns med E1 till E11. I och med att språks- och kunskapsutveckling och identitet är de centrala aspekter som lyfts av informanterna i samband med intervju svaren så används rubrikerna, språks- och kunskapsutveckling och identitetsutveckling i detta avsnitt. Detta gör i själva verket att materialet blir överblickbart.

6.2. Språks- och kunskapsutveckling

6.2.1. Elevperspektiv

De flesta elever som deltagit i denna studie menar att deras modersmål har många gånger hjälpt dem att förstå bättre både det svenska språket och andra skolämnen. När innehållet i andra ämnen är kognitivt krävande och elevernas ordförråd i andraspråket inom ett specifikt ämne är begränsat, använder de modersmålet genom att översätta de ämnesspecifika begreppen till förstaspråket. På det sättet får de tillgång till innehållet. En arabisktalande elev som kallas för E3 i denna studie har bott fem år i Sverige och går i årskurs nio. Eleven som påstår sig vara solid i sin utveckling och sitt lärande på förstaspråket, berättar om sitt sätt att förstå innehållet i andra ämnen:

”Vi har tillgång till översättning och det kan hjälpa mig att översätta på modersmål om jag inte förstår texten. Jag tycker modersmålet har hjälpt mig, så det kan hjälpa mina barn också i skolan och i livet”.

Här kan man se att eleverna äger en del tidigare erfarenheter och kunskaper som används för kunskapsinhämtning i samband med andra ämnen som undervisas på andraspråket.

E 5: ”Jag kommer till modersmålsundervisningen för att det hjälper mig att förstå de andra ämnen på svenska. Jag kan översätta texten eller

orden på mitt modersmål och förstå bättre svenskan. Det har hjälpt mig att översätta på Lexin och läsa orden på dari och förstå. Nu är jag mer motiverad. Jag går i nian och modersmål hjälper mig att förstå bättre de andra ämnen”.

Eleverna talar också om kontinuitet gällande sitt lärande, vilket kan skapas genom att delta aktivt i modersmålsundervisningen. De menar att det inte räcker bara att använda modersmålet hemma, utan de behöver utveckla skolspråket även på sitt modersmål.

E6: ”Tycker inte att mitt språk har utvecklats mycket. Hemma pratar vi väldigt enkelt. Men på modersmåls lektion är helt annan nivå. Jag lär mig språket på ett högre nivå. Det är skillnad mellan hur man pratar och skriver på mitt modersmål. Men jag vill inte glömma bort mitt modersmål. Det är bara tiden som inte passar”.

Tre av albansktalande elever har talat om sin skriv- och läskunnighet på förstaspråket, vilket kan användas som en resurs i samband med andra ämnen.

E 7: ”Jag är både läs och skrivkunnig på albanska. Har inga problem att läsa text”.

E8: ”Jag pratar också på Tv program på albanska och har inga problem med att läsa text”.

E9 ”Jag har inga problem att lyssna, skriva och läsa på albanska. Så tittar jag ofta på albanska program. Jag kan läsa och skriva, men vill utveckla i språket”.

6.2.2. Lärarperspektiv

Det som framförallt kan uppmärksammas hos alla tre lärare är diskussionen om samarbetet med andra ämneslärare som bedöms vara väldigt begränsat. Ett samarbete som ofta anses att kunna leda till genomtänkta lektionsplaneringar och därmed påskynda inlärningsprocessen hos eleverna. När L1 talar om samarbetet med andra ämneslärare, menar hen att:

”Det är inte organiserat. Det är upp till var och en. Jag själv går till läraren och frågar om underlag eller vad de jobbar med just nu i ämnet.

Hen tillägger senare att det fortfarande är nytt för många lärare att jobba med elever som kommer från ett annat land i klassen, och att vissa lärare är erfarna och har bra samarbete med modersmåslärare. Till exempel, bildlärare men en del lärare har inte kunskapen att se oss som resurs i skolan”.

Lärarna beskriver överlag sitt missnöje gällande bemötande och kommunikation med andra ämneslärare. Enligt lärarna finns det ingen känsla av kollegialitet mellan modersmåslärarna och ämneslärarna. De talar om det bristande kollektiva ansvaret och att det inte finns ett ömsesidigt förtroende för att skapa optimala möjligheter för elevernas lärande och språkutveckling. De optimala möjligheterna kan enligt Skolverket (2020) endast förverkligas genom att samordna insats på alla nivåer där lärarnas kollegiala samarbete utgör en hörnsten.

L2 har nästan samma synpunkter som L1 gällande samarbete med andra ämneslärare:

”Jag brukar själv kontakta ämneslärare och frågar efter hur de jobbar eller vilket område jobbar eleverna just nu”.

Hen nämner dock att samarbetet fungerar bättre med låg/mellanstadielärarna jämfört med högstadielärarna.

L3 talar däremot om ett samarbete med SO-läraren gällande elever som har studiehandledning, men har inga kontakter med andra ämneslärare:

”Rent generellt måste jag säga att jag har inget direkt samarbete med ämneslärarna. Gällande de elever som har både studiehandledning i samhällskunskap och modersmålsundervisning är samarbetet tydligt. Det är ett bra sätt för elevers utveckling både i sitt hemspråk och de andra ämnen”.

En annan aspekt som lyfts fram av lärarna gällande språks- och kunskapsutveckling hos elever, är användandet av elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter. L3 talar om att:

” Arbetet planeras utifrån elevens kunskap och behov efter kartläggning. Man brukar säga att vägen till svenska går via

modersmålet. I en undervisning i alla olika ämnen är bäst att man växlar mellan första och andra språket”.

Kartläggningen nämns därför som ett fungerande sätt för att skaffa information om elevernas

tidigare kunskap. L1 menar att förstaspråket är en resurs hos eleverna. De använder det för att söka information. Man talar även om att ett genomtänkt elevsamarbete kan användas som ett redskap i klassrummet där elever som är kunniga på sitt modersmål ska stödja sina klasskamrater som talar samma språk.

”Jag ser mycket likheter i språket eller ämnen och därefter utvecklar deras tidigare kunskap och språk. De söker kunskap från olika håll och det är en stor resurs när de söker kunskap via modersmål. Elevernas ordförråd utvecklas parallellt, både i turkiska och svenska. De kan hitta även likheterna i språket och det är roligt för dem. De blir mer intresserade av modersmål när de lyckats i ett ämne som har fått hjälp via modersmål. De elever som kan sitt modersmål på en högre nivå, brukar hjälpa sina klasskamrater som talar samma språk”

6.3. Identitetsutveckling

6.3.1. Elevperspektiv

I samband med användandet av modersmålet talar informanterna många gånger om sina vänner och släktingar, vilket visar att det finns ett starkt band mellan användandet av förstaspråket och deras etniska tillhörighet. En slutsats som troligen kan dras här är att elevernas identitet till en viss del hänger nära samman med deras etniska tillhörighet. När E3 talar om anledningen till sitt deltagande i modersmålsundervisningen, nämner hen bland annat vikten av att kunna prata med släkten:

”Jag kommer till modersmåls lektion för att kunna prata med släkten. Jag vill att mina syskon ska också lära sig arabiska, då är jag en förebild för dem. Jag vill att mina barn ska kunna mitt språk och språket kan gå vidare till nästa generation”.

Här vill informanten med hjälp av förstaspråkets hjälp bli en förebild. Informanten vill använda sitt modersmål för att skapa en identitet både för sig själv och sina barn.

E1: ”Vill hålla arabiska igång för att kunna prata med föräldrarna och släkten. Mamma bor inte här och jag pratar med henne via telefon, därför måste jag kunna arabiska. Jag är intresserad av att lära mig arabiska och tycker att det är kul att träffa de andra arabisktalande eleverna på lektionen”.

E7: ”Jag har möjlighet att prata med mina landsmän i skolan. Det är roligt att prata om det gemensamma intresset och platser i hemlandet. Om våra resor”.

E10: ”Det är roligt att lära känna de andra elever från samma land. Vi umgås. Det känns att man är i hemlandet”.

E11 använder också modersmålet för att markera sina etniska tillhörigheter och sitt ursprung, och beskriver sina tankar så här:

”Modersmål har gett mig kunskap att prata väl albanska och förstår mina landsmän. Målet är att kunna mycket mer historia om mitt land. Jag har lärt mig mycket under tiden under mina modersmålslektioner”.

E4 menar att hen har svårt att kommunicera med sitt modersmål, så hen känner sig inte motiverad och tycker att modersmålet inte kan hjälpa hen i framtiden. Här ser man en elev som ser besviken ut, och har en negativ syn på sin tvåspråkighet:

”Nu är det så här att det blir svårare att prata modersmålet med släkten, eftersom jag blir starkare i svenska och är lättare att säga meningen på svenska än modersmålet. Jag har tappat språket efter 4 år”.

6.3.2. Lärarperspektiv

Samtliga lärare anser att förstaspråket har en positiv effekt när det gäller elevernas trygghet och de menar att när eleverna äger ett modersmål ökar deras självtroende.

L1: ”Modersmålsundervisningen ökar elevernas självförtroende när de har ett utvecklat språk och det hjälper dem att lära sig det svenska språket i olika ämnen. Jag kan se tydligt att de utvecklas både i personlighet och kulturellt. De kan hitta även likheterna i språket och det är roligt för dem. De blir mer intresserade av modersmålet när de lyckats i ett ämne som har fått hjälp via modersmål. De blir mer positivladdade och deras självförtroende ökar”.

När eleverna upplever modersmålet som ett effektivt och fungerande verktyg i sin inlärningsprocess, får de rätt mental inställning när det gäller förstaspråket och sina traditioner.

L2: ”De är stolta att ha modersmål, vi har olika högtider som firas även här på modersmålslektion. Mina elever reser till hemlandet varje år och de blir glada, när de lär sig kan så mycket om hemlandet”, och L3 menar att ”Modersmålsundervisning gör att eleven känner sig sedd och bekräftad, så har jag upplevt under dessa år”.

7. Slutsatser

7.1. Inledning

I detta avsnitt analyseras resultatet av de intervjuer som redovisats i föregående kapitel, och slutsatser dras utifrån de valda teoretiska inramningar som presenterats i avsnitt 4. Syftet med studien har varit: ” att ta del av modersmåslärares och elevers upplevelser kring modersmålsundervisningen och hur lärarna och eleverna beskriver sambandet mellan modersmålsundervisning och andraspråk- och kunskapsutveckling.

och studiens frågeställningar har varit enligt följande:

- Hur upplever eleverna sambandet mellan modersmålsundervisningen, och sin andraspråksinlärning.
- Hur upplever eleverna sambandet mellan modersmålsundervisningen och kunskapsutveckling i andra ämnen och inte minst sitt självförtroende som anses vara en avgörande faktor för att lyckas nå framåt?
- Vad är modersmåslärares erfarenheter gällande ovannämnda sambanden och

hur de beskriver sin yrkesprofession?

Informanterna i denna studie har gett en tydlig beskrivning av sina upplevelser gällande modersmålsundervisningen. Det kan dock inte påstås att resultatet kan generaliseras, vilket kan bero på två oberoende faktorer. Den ena faktorn är det begränsade antal deltagare i studien, och den andra faktorn är den rådande pandemin som begränsade mina möjligheter att vända mig till skolor i andra kommuner.

7.2 Språks- och kunskapsutveckling – lärar- och elevperspektiv

I den föreliggande studien visar resultatet på att majoriteten av intervjupersonerna har positiva upplevelser av modersmålsundervisningen och de har i stort sett talat om dess betydelsefulla roll, när det gäller andraspråk- och kunskapsutveckling.

Resultatet har också visat att informanternas upplevelser av modersmålsundervisningen handlar en hel del om ämnets betydelse för deras identitetsutveckling. E4 är den enda som visar en negativ attityd till modersmålsundervisningen, tvåspråkighet och behovet av att kunna sitt modersmål. Informanten talar nämligen om kommunikationssvårigheter och bristande motivation, när hen beskriver sina upplevelser av ämnet.

Som tidigare nämnts menar de flesta som deltagit i denna studie att modersmålet har många gånger möjliggjort för dem att förstå svåra begrepp i det svenska språket, vilket är förenligt med *interdependshypotesen* där man talar om den gemensamma *underliggande begreppslig kunskapsbas* för språk i största allmänhet, som möjliggör överföring av begrepp, läs- och skrivfärdigheter och inlärningsstrategier mellan språken. Eleverna menar således att modersmålsundervisningen har främjat deras förstaspråk och de har lyckats överföra denna förmåga till andraspråket (Cummins, 2017:56). När Thomas och Collier talar om *språkutveckling* tar de upp ett vidare perspektiv av interdependens. De menar att utveckling av litteracitet och behovet av både första- och andra språket kan säkra elevernas skolframgång, eftersom läs- och skrivförmåga, språkets grundläggande strukturer och tankeprocesser överförs från elevens modersmål till andraspråket. En av informanterna som deltagit aktivt i modersmålsundervisningen menar att deltagandet i undervisningen skapat en kontinuitet gällande lärandet, vilket tyder på att elevens ämnesutveckling har fortgått på förstaspråket, trots att andraspråket inte utvecklats tillräckligt. Elevernas tidigare erfarenheter och kunskaper har på det sättet använts för kunskapsinhämtning i samband med andra ämnen. Detta handlar om att elevernas tänkande obrutet fortsätter att utvecklas, när de arbetar med kognitivt krävande uppgifter på båda språken, istället för att uppgifter förenklas och urvattnas. (Axelsson, 2013:554 - 556). I detta sammanhang kan man också referera till fyrfältsmodellen där undervisningen fokuserar på elevernas potentiella prestationer med hjälp av tydligt stöd, det vill säga eleven får stöd av sitt modersmål och därmed använder hen sin tidigare kunskap för att kunna arbeta med kognitivt krävande uppgifter i andra ämnen (Cummins, 2017: 61).

Lärarna som deltagit i denna studie har också talat om kartläggningen som ett fungerande sätt för att skaffa information om elevernas tidigare kunskaper och

språkliga resurser. Det talas om likheter i språken eller ämnena som kan användas för språks- och kunskapsutveckling. Eleverna med hjälp av sina språkliga resurser kan skapa mening och använda olika strategier för att förstå ord. Resultatet har visat att när eleverna upptäcker vissa likheter mellan modersmålet och svenska blir de uppmuntrade och mer intresserade att delta i modersmålsundervisningen. I grunden handlar det om den underliggande samhörighet mellan elevernas modersmål och andraspråket och att strukturer och fenomen kan överföras mellan dessa språk - det som diskuteras inom transspråkande teorier. När det gäller transspråkande i undervisningen, nämns även kamratlärande som ett betydelsefullt verktyg som kan användas i samband med elevers kunskapsutveckling. Man menar att de elever som inte kommit långt i sin språkutveckling kan få hjälp av de elever som är kunnigare (Svensson, 2017:50). Vissa elevers skriv- och läskunnighet på förstaspråket, kan användas som en resurs i form av kamratstöd i undervisningen, vilket även lyfts som ett positivt fenomen i den föreliggande studien.

7.3 Identitetsutveckling - lärar-och elevperspektiv

Hur nyanlända och tvåspråkiga elevers skolgång ska organiseras och planeras och hur man ska skapa de bästa förutsättningarna för deras språks- och kunskapsutveckling, har länge varit en diskussionsfråga hos pedagoger. En del goda förutsättningar för tvåspråkiga elevers lärande anses ofta skapas genom kollegialt samarbete. Våra informanter (lärarna) i denna studie har dock beskrivit sitt missnöje gällande bemötande och kommunikation med andra ämneslärare. De har också talat om det bristande kollektiva ansvaret och bristande förståelse för modersmålsundervisningen hos andra ämneslärare. Genom att samarbeta med de lärare som undervisar andra ämnen kan man skapa genomtänkta lektionsplaneringar och därmed påskynda inlärningsprocessen hos eleverna, menar modersmålslärarna. Det råder en sådan uppfattning hos modersmålslärarna att modersmålsundervisningen inte har erkänts som ett riktigt ämne. Detta handlar i mångt och mycket om maktrelationer i samhället som kan påverka mönstret för identitetsförhandling. Det handlar egentligen om hur elevernas språk och kultur möts i skolan och de indirekta budskap som både modersmåleleverna och modersmålslärarna lärarna anammar beträffande den legitimitet som deras språk och kultur har i skolan (Cummins, 2017:168 - 175). Modersmålsundervisningen

besitter inte en prestigefull ställning vare sig i samhället eller i skolan, och att behärska modersmålet inte bedöms som en slags tillgång. Dessa faktiska givna villkor i en skolmiljö som utgör en del av elevernas liv, och beskrivs av lärarna i denna studie kommer att påverka elevernas personliga identitet (Ahlgren, 2014:30 - 31). I detta sammanhang talar Axelsson (2013:554) om *sociokulturellt stödjande miljö* det vill säga affektiva faktorer som självkänslan, frustration och med. mera som påverkar andraspråksutveckling. Man menar att omgivningens attityder gentemot minoritetsgruppens status spelar en avgörande roll för elevens självbild och upplevelser av sina möjligheter i skolan.

De flesta informanter i denna studie upplever ändå modersmålet som ett effektivt och fungerande verktyg i sin inlärningsprocess, vilket gett dem rätt mental inställning när det gäller förstaspråket. Det visar sig att modersmålsundervisningen har ökat elevernas självförtroende, eftersom den hjälpt dem att lära sig det svenska språket i olika ämnen, vilket i sin tur kan hjälpa dem att känna att de hör hemma i den svenska skolan. Detta sker bara när elevernas modersmål kan ses av lärare som intellektuella och personliga tillgångar, vilket gör att eleverna kan känna stolthet över sina språkliga färdigheter och använda sina språk som tankeverktyg. (Cummins, 2017:264 - 265).

Ur ett poststrukturalistiskt tillvägagångssätt ska man uppmärksamma människans rörliga och flexibla identiteter. En legitim flerspråkig som blir påmind om att den saknar ett identifierbart naturligt ursprung kan känna sig besviken. (Kramsch, 2012).

När en av informanterna talar om att hen vill med hjälp av språkets hjälp blir till, det vill säga *blir en förebild*. Eleven vill med hjälp av sitt modersmål ge en bild av den person som hen vill vara. Man ser språkets förmåga att peka bortom dess omedelbara referenser till andra, övertygelser och värderingar och att språket kan bidra till att förstå hur sociala identiteter skapas (Charalambous & Zembylas, 2016).

Eleverna använder också modersmålet för att lyfta sina etniska tillhörigheter och det visar att det finns ett starkt band mellan användandet av förstaspråket och deras etniska tillhörighet. Detta kan utnyttjas av lärarna för att skapa det mellanmännsliga utrymmet där kunskap förvärvas och identitetsutvecklingen förhandlas, det vill säga

utvecklingszonen där lärares och elevers samarbete om kunskapsutveckling fungerar bara effektivt om elevernas identiteter bekräftas. (Cummins, 2017:168 - 175).

Ett uttalande som utmärker sig bland informanternas uttalanden i denna studie handlar om en av elevernas negativa syn på sin tvåspråkighet. Eleven menar att hen har svårt att uttrycka sig på sitt modersmål och vill helst använda andraspråket i sina kontakter med andra. Detta kan kopplas till subtraktiv tvåspråkighet, vilket innebär att eleven har utvecklat andraspråket på bekostnad av förstaspråket. Det sociala trycket kan ha bidragit till att eleven tänker överge sitt modersmål (Elmeroth, 2018: 96).

De slutsatser som sammanfattningsvis kan dras av denna studies resultat är att elevernas användande av modersmålet och andraspråket styrs i stort sett av deras sociala kontakter i vardagen. Resultatet har också visat att de flesta elever och även lärarna har positiva upplevelser när det gäller modersmålsundervisningen. Enligt informanterna undervisningen i ämnet har haft en positiv effekt på såväl första- och andraspråket och inte minst kunskapsutvecklingen i andra ämnet.

De andra huvudresultat och slutsatser som framkommit i studien pekar på att modersmålsundervisningen kan stärka elevernas sociala identiteter, självförtroende och gemenskap. Lärarnas missnöje gällande ett bristande samarbete mellan modersmåls lärare och ämneslärare har också lyfts av studien.

8. Diskussion

Deltagarnas användande av modersmålet och andraspråket i föreliggande studien styrs i mångt och mycket av deras sociala kontakter i vardagen där bekvämhet och inkludering spelar en viktig roll gällande deras språkval. Detta bekräftas även av Rydenvald (2017) som har forskat om flerspråkighet och språkanvändning bland svensktalande ungdomar i Europa. Hen poängterar i sin avhandling att ungdomarnas språkanvändning påverkas av skola, familj och umgänge med vänner. Man talar bland annat att modersmålet dominerar hemma och undervisningsspråket i skolan, vilket också syns tydligt i informanternas uttalanden i denna studie.

Resultatet i en annan undersökning som gjordes av Malmberg (2021) under våren 2019 visar att samarbete och en fungerande kommunikation mellan lärarna, elever och föräldrar bidragit till förekomsten av engagemang och identitetsförhandling i undervisningen. Tinbjörns rapport till Skolverket som ingår i en forskningsöversikt (Tuomela 2002) talar däremot om bristande förståelse för modersmålsundervisningen hos andra ämneslärare och att modersmålslärares kontakt med andra ämneslärare är ytterst begränsade. Tuomela (2002) menar att modersmålslärares möter negativa attityder till modersmålsundervisningen från kollegor och att ämnet i stort sett har låg status och inte behandlas som alla andra ämnen i skolan.

Modersmålslärares anser dock att de gör ett viktigt arbete och att de har givande kontakt med eleverna och föräldrarna. Detta bekräftas även av informanterna som deltagit i denna studie. Modersmålslärares som är kritiska mot sina kollegors bemötande gav nämligen uttryck för å ena sida hur en bristande kommunikation mellan dem och ämneslärares missgynnar elevers engagemang och kunskapsutveckling och å andra sida hur en samarbetsinriktad skolmiljö kan ha positiva effekter på elevernas kunskapsutveckling.

Sambandet mellan modersmålet och kunskapsutvecklingen i andra ämnen som har poängterats i Malmbergs undersökning är också i linje med det föreliggande resultatet. Denna studie visar nämligen att elevernas modersmål bidragit till bättre förståelse av det svenska språket och även andra ämnen. Detta är även i likhet med

Ganuza och Hedmans (2018) undersökning som pekar på att modersmålsundervisningen har gynnat somaliska elevers färdighet såväl i somaliska som svenska. Skolverkets rapport (2008) som fokuserat på grundskolans verksamhet för elever med annat modersmål visar också ett liknande resultat. I rapporten står bland annat att modersmålsundervisningen har en positiv effekt på såväl de flerspråkiga elevernas utveckling av modersmålet som på deras kunskapsutveckling. Enligt rapporten var det genomsnittliga meritvärdet högre hos elever som deltagit i modersmålsundervisningen jämfört med elever som inte gjort det. Forskningsöversikten (Tuomela 2002) som också innefattar en undersökning av elva nationella grupper visar att två av grupperna som haft modersmålsundervisning bedömer sina egna kunskaper högre i svenska språket än de som inte haft modersmålsundervisning. Sju av elva nationella grupper visar medellåga till medelstarka positiva samband mellan betyg i svenska och hemspråk i åk 9.

När det gäller elevernas identitetsutveckling i samband med modersmålsundervisning är denna studies resultat i många avseenden i linje med resultatet i Malmbergs undersökning, där resultatet visar att modersmålet ofta används för att bekräfta elevernas kulturella, språkliga och personliga identiteter. Båda resultaten visar till exempel att modersmålsundervisningen kan stärka elevernas sociala identiteter och den är viktig för elevernas självförtroende och gemenskap. Forskningsöversikten (Tuomela 2002) visar att de elever som visar motstånd mot båda kulturerna uppvisar dåligt självförtroende och undermålig språkförmåga och avbryter ofta sin skolgång i förtid. De elever som visar motstånd mot en av kulturerna (i regel handlar om de elever som behärskar svenska språket bättre än modersmålet) kännetecknas av emotionell instabilitet och depression. Författaren som refererar till en avhandling som ingår i översikten menar att de elever som uppvisar acceptans gällande båda kulturerna har mindre problem än de andra grupperna. Ett annat resultat gällande identitet som är i linje med Malmbergs undersökning handlar om att deltagande i modersmålsundervisningen ger eleverna möjlighet att diskutera gemensamma erfarenheter via modersmålet som blir värdefullt för dem.

Avslutningsvis anses att resultatet av denna studie stämmer i mångt och mycket överens med tidigare forskning. Men denna studie har också lyft lärarnas missnöje

gällande bristande samarbete mellan modersmåslärarna och ämneslärarna. Detta har enligt lärarna en negativ effekt på modersmålsundervisningen, vilket också har bekräftats av tidigare forskning.

9. Vidare forskning

Studien har väckt en del tankar hos mig kring språk och dess påverkan på en del människors liv som har valt eller tvingats att flytta till ett annat land. Språket anses kunna återspegla olika gruppers gemensamma livssyn och samtidigt möjliggöra att man skaffar sig livsviktig kunskap om det samhälle man är ny i. Det handlar många gånger om den kunskap som anses vara livsviktig i den nya globaliserade världen med ett gigantiskt informationsflöde. Med denna beskrivning vill jag påminna i vilken omfattning språket kan påverka de människors identitet som valt eller tvingats vara bosatta i en annan del av världen. Med tanke på detta anser jag att det behövs en solid vetenskaplig bas när det gäller språk och människans identitet. Jag är medveten om att det redan finns en omfattande forskning om detta. En riktigt fungerande samhällsplanering kräver dock fler och ny forskning inom området för att undvika utanförskap och etniska konflikter.

Referenslista

- Ahlgren, Katrin. (2014). *Narrativa identiteter och levande metaforer i ett andraspråksperspektiv*. Doktorsavhandling i språkdidaktik 4. Stockholm: Stockholmsuniversitet
- Axelsson, Monica. (2013). Flerspråkighet och lärande. Ingår i Hyltenstam , Kenneth & Lindberg, Inger (red.) Svenska som andra språk- i forskning, undervisning och samhälle. Lund: Studentlitteratur
- Bajqinc, Nuhi (2020). *Modersmålsutbildningens policy i Sverige 1967 - 2017*. Tidskriften vägval i skolans historia. 30 juni 2020.
<https://undervisningshistoria.se/modersmalsutbildningens-policy-i-sverige-1957-2017/>
- Charalambous & Panayiota, Charalambous, Constadina & Zembylas, Michalinos. (2016). Troubling translanguaging: *language ideologies, superdiversity and interethnic conflict*.
I: Applied Linguistic Review (7:3) (s. 327-352) (25 2/p).
- Cummins, Jim (2017). *Flerspråkiga elever – Effektiv undervisning i en utmanande tid*. Natur & kultur, Stockholm
- Denscombe, Martyn (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* (4 uppl.). Lund: Studentlitteratur
- Elmeroth, Elisbeth (2018). *Etnisk maktordning i skola och samhälle*. Studentlitteratur AB, Lund.
- Ganuzza, N, & Hedman, C. (2018). *Modersmålsundervisning, läsförståelse och betyg: Modersmålsundervisningens roll för elevers skolresultat*. I: Nordand: nordisk tidskrift för andraspråksforskning, Vol. 13, nr 1. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-3381-2018-01-01>
- Kramsch, Clarie. (2012). *Imposture: A Late Modern Nation in Poststructuralist SLA*. Research. I: *Applied Linguistics* (33:5) (s. 483-502) (s/p) doi: 10.1093/applin/ams051

Malmberg, A, Anna (2021). *Att främja språkutveckling och engagemang: Modersmålsundervisning i kvalitativ belysning*. <http://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1577212/FULLTEXT01.pdf>

Patel, Runa., & Davidson, Bo (2019). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (5:3 Uppl.). Lund: Studentlitteratur

Rydenvald, Marie (2017). *Inflätat och överlappande - Flerspråkighet och språkanvändning bland svensktalande ungdomar i Europa*. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/51349>

Skolverket (2018). *Greppa flerspråkigheten – en resurs i lärande och undervisning*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=3905>

Skolverket (2018). *Greppa språket – ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet*. <https://www.skolverket.se/download/18.49f081e1610d88750033a6/1518700869958/greppa-spr%C3%A5ket.pdf>

Skolverket (2008). *Med annat modersmål – Elever i grundskolan och skolans verksamhet. Rapport 321*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=2116>

Skolverket (2019). *Kursplan - Modersmål utom nationella minoritetsspråk*. (reviderad2019)
<https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr11-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=1530314731%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGRMOD01%26tos%3Dgr%26p%3Dp&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa219f>

Spetz, Jannie (u.a.). *Debatterad och marginaliserad – Perspektiv på modersmålsundervisningen*. Rapporter från språkrådet 6. <https://www.isof.se/download/18.1ce3fa7a175074591c4130c1/1603228598950/Debatterad-och-marginaliserad.pdf>

Svensson, Gudrun. (2017). *Transspråkande i praktik och teori*. Natur och kultur Akademisk.

Tuomela, Veli (2002) ”Modersmålsundervisningen - en forskningsöversikt”, Bilaga 4 till rapporten i Fler språk- flera möjligheter, Skolverket, Stockholm. Dnr. 2001:2751. <https://docplayer.se/8096388-Modersmalsundervisningen-en-forskningsoversikt.html>

Bilaga 1 Intervjufrågor

Frågor till eleverna

1. Hur många år har du studerat modersmålet i Sverige?
2. Hur många gånger har du besökt ditt hemland?
3. Vilket språk talar du hemma med din familj?
4. Ser du på Tv-program eller lyssnar du på låtar på ditt modersmål?
5. Varför deltar du i modersmålsundervisning?

Frågor till lärare

1. Finns det något samarbete mellan modersmålslärarna och ämneslärare?
Och i så fall på vilket sätt?
2. Hur arbetar du för att stärka elevens förstaspråk och vidare utveckling?
3. Hur ser samarbetet ut med elevernas klasslärare?
4. Hur upplever du elevernas vilja och känslor gällande modersmålsundervisningen?
5. Tror ni att elevernas deltagande i modersmålet hjälpt dem att utvecklas i andra ämnen inte minst svenska?

Bilaga 2 Brev till vårdnadshavare

Hej!

Jag heter Gisoo Abedi och håller på att skriva min examen i samband med min lärarutbildning på Malmöuniversitet. Examensarbetet handlar om modersmålsundervisning. Jag skulle gärna intervjua ditt barn. Jag kommer att koncentrera mig på frågor som handlar om modersmålsundervisning och elevens intresse om sitt modersmål.

Intervju med ditt barn kommer att spelas in för att senare analyseras. All information om eleven kommer att vara anonym. Ditt barns uppgifter kommer att förvaras så att ingen obehörig kan ta del av dem. De information som lämnas ska bara användas för denna studies ändamål. Inspelningen raderas så fort jag skrivit ner och är klar med forskningen.

- Ja, mitt barn -----får delta i intervjun.
- Nej, mitt barn-----får inte delta i intervjun.

Vårdnadshavarens underskrift

Med vänliga hälsningar
Gisoo Abedi
Mobil: 0707-396964
e.post: gisoo.abedi@engelholm.se